

Folyóiratok szemléje.

Revue philosophique de la France et de l'étranger, ez évi harmadik számában J. Delbouf: *Miért halunk meg?* czímen írja az első cikket. Pierre Janet az akarathány egy pathologiai esete alkalmából, melyet a Salpêtrièrèben tanulmányozott, a rögeszmék lélektani fejtegetését adja. G. Tarde a művészet és logika viszonyával foglalkozik. Az e füzetben foglalt bírálatok közül különösen figyelmünkre méltó Georges Rodier ismertetése *Pikler Gyula* értekezéséről, az objectiv létben való hit lélektanáról, mely értekezés, tudnivaló, először épen nálunk látott napvilágot, azután pedig a szerző fordításában angolul is megjelent. Ezt az angol füzetet ismerteti Rodier s ismertetését a következőkben, egészen hozzuk: «Stuart Mill valahol azt mondja, hogy a külvilágról való fogalmunkban tényleges érzéseinken kívül a különféle érzések lehetőségének kiszámíthatatlan mennyisége foglal helyet, vagyis azoknak az érzéseknek, a melyek — mint a tapasztalat igazolja — adott feltételek közt actualissá válhatnak. Pikler ezzel rokon tant vall, súlyt azonban az objectivitás fogalmában az akarat szerepére helyez. Szerinte a bizonyos állapotaink objectiv létezésében való hit nem egyéb, mint külön formája annak a hitnek, hogy mi ez állapotainkat akaratunkkal megjelentethetjük. Mondhatjuk — így példálózik Pikler — hogy bizonyos objectivitás van amaz általános viszonyokban, melyek öntudatunk állapotai, vagy általános attributumai közt léteznek. Az a psychologus, ki így okoskodik, hisz a mondott viszonyok objectiv létében, és pedig úgy magánál, mint másoknál. Már most mit akar ezzel mondani a szerző? Egyszerűen azt, hogy bizonyos lelkiállapotaink mellett más egyéb lelkiállapotok is, például intensitás, associatio stb. adva lehetnek, csupán csak akarjuk. Kimutatja azután Pikler, hogy e meghatározás alkalmazható az objectiv lét különféle sorára, időre, térre, külvilágras tb. Ebben az elméletben, legalább látszatra, van eredetiség; igazán mondva, tökéletes ellentéte a közfelfogásnak. Valóban nagyon egyszerűnek, sőt természetesnek látszik az objectivitásnak a szükségszerűség által való meghatározása. Így felfogva, nincs objectivebb valami, mint a matematika törvényei; objectivek, noha kisebb mértékben, az empiria törvényei is, holott a szabad elhatározás, e nyomon, a legsubjectivebbnek tűnik föl. Középről megnézve, könnyű belátni, hogy Pikler sem mond egyebet, csupán más terminológiát használ. Ugyanis ha mi, bármik legyenek is öntudatunk állapotai,

mindig kénytelenek vagyunk bennök bizonyos elemekre bukkanni, úgy az elemeknek függetleneknek is kell lenni akarattunktól. Bizonyos mértékben tőlem függhet képeimnek, öntudatos jelenségeinek megváltoztatása; a jelenségekben azonban mindig kénytelen vagyok bizonyos intenzitást találni; például gondolhatom ezt: $12 + 12$, vagy ezt: $2 + 2$, de ugyanekkor mindig kénytelen vagyok arra gondolni: $a + a = 2a$. Pikler elmélete e szerint alapjában véve nagyon megegyez egy általánosan elterjedt tannal. Az elmélet tárgyilagossága, mely az objectivitásban való hitet az akaratra fekteti, a lehet és a kell szavainak összezavarásán nyugszik. Az meglehet, hogy az objectivitás fogalmában az akaratnak nincs semmi szerepe; valójában mi nem is tudunk róla. Az azonban bizonyos, hogy ha a dolgokat rendes értelmökben, minden metaphysikai tan belezavarása nélkül vesszük, nem az az objectiv, a mit mi akarhatunk, hanem inkább az, a minek nem akarása kívül esik a lehetőség körén. Ez pedig különbség. Megvagyunk egyébiránt győződve, hogy Pikler sem akar mást mondani s szemére is csak azt vetjük, hogy pusztá szóbeli újításba ereszkedett, mi esetleg tana értelmét is megváltoztatná.»

A negyedik szám tartalma: Ch. Richet: Mi az az általános physiologia? Brochard: Bacon philosophiája. Pierre Janet és Delboeuf folytatják az előbbi fejezetben megkezdett cikkeiket. A notes et discussions rovatában A. Fouillée a következő öt pontban formulázza kívánalmát, hogy mit kell várni egy, philosophiára készülő tanárjelölttől a tanári vizsgálaton. A philosophia tanárainak komolyan kellett tanulmányozni: 1. a psychologiai tudományokat; 2. a moralis és a társadalmi tudományokat; 3. a természet általános philosophiáját; 4. a szellem általános philosophiáját; 5. a philosophia történelmét.

Az ötödik szám tartalma: E. de Roberty: Az öntudat elméletének egy vitás pontja. G. Noël: Nevek és fogalmak. G. Dumas: Az eszmetársítás a szenvedélyekben. A füzet irodalmi rovatában szó van H. Grüber jezsuita könyvéről: Der Begründer des Positivismus. Herder'sche Verlagshandlung Freiberg in Brisgrau 1889. Henri Müller, a könyv ismertetője nagy elismeréssel szól Grüber fényes írói tulajdonságairól, szellemességéről, de kiemeli egyuttal, hogy a munka nem azzal a szándékkal készült, hogy Comte életének s műveinek tárgyilagossá feloldozását adja. A jezsuita pater tendenciája kiérezhető a munkán, már csak abból a szempontból is, hogy személyeskedik s Comte magán és családi viszonyaiból varr himet philosophiai munkálkodása

megítélésére. Müller a szellemes író e vádaskodásai ellen néhány megjegyzést tesz Comte életére, s megjegyzései igen alkalmasak arra, hogy bepillantást nyújtsanak Comte lelkébe. A következőket átveszszük Müller megjegyzéseiből: «A systematizálás dühe jellemzi Comtenak nem csupán eszejárását, hanem vérmérsékletét, s egész élte folyását is. Nem elégszik be azzal, hogy megépíti a mindenség rendszerét, de azt akarja, hogy úgy a maga, mint a mások magaviselete alkalmazkodjék philosophiai nézeteihez. Borzad a következetlenségtől, melyben áll gyakran a gyakorlati egyének ereje. Innen származnak különbségei, logikus kihágásai, melyeket a jezsuita író jól kizsákmányol. Comte szülői buzgó katolikusok és monarchisták voltak s fiuk inkább távozik a szülői házból, semhogy alkalmazkodjék. Mért hagyta el Saint-Simont? Megmondja Michel Chevalierhez írt levelében: «Szakításunknak az volt az oka, hogy vallásos irányt vettem nála észre, a mi pedig homlokegyenest ellenkezik philosophiámmal.» Alkalmazást kapott C. Périer banhházában, de ott hagyja állását, mert a nagy bankárnak eltérő nézetei vannak az övétől pénzügyi dolgokban. Lajos Fülöp kormánya 1830-ban fel akarta venni Comte-ot a garde nationale kötelékébe, de ellenállt, mert «köztársasági létére nem védhetett volna szükség esetén egy monarchista kormányt.» Polgári uton köttette meg házasságát, mert a vallásos megkötést megvetette. Midőn tanítványaitól a «positivista-segélyt» kérte, arra gondolt, hogy a szellemi tekintélynek a társadalom költségén kell megélni. A rendszer és az egység szüksége annyira megcsökönösödött nála, hogy mikor egy barátjával szakított, elfelejtette minden korábbi viszonyait s csupán azok a hibák jutottak eszébe, melyek a szakítást előidézték. E hibák mind abból az egyből fakadnak, hogy nem követték Comte-ot egész a végletekig. E tekintetben a philosoph kérlelhetetlen volt úgy mások, mint maga iránt. Így például nem siettetete-e halálát azzal, hogy a betegségekről alkotott elmélete szerint kívánta ápoltatni magát? Comte életének és tanának minden különbsége abból a szükségből ered, hogy eszméit egységre vigye s életét, valamint másokét egymás egységéhez alkalmazva lássa. Holott egy rendszer, még a legtágabb is, nem bőrtönözheti be a valódi világot. Comte azt hitte, hogy birtokában van a végleges rendszernek s ezt keresztül vive akarta látni, ebben állt ereje, ebben gyöngesége. Úgy kell azonban venni a nagy embereket, a mint vannak, kiválóságaik gyöngéivel: E tiszteletteljes szabályról gyakran megfélelkezik Grüber.»

A hatodik füzet tartalma: B. Bourdon: A mai elméletek eredményei az eszmék társításáról. J. Payot: Hogy válik az érzés ideává? Az irodalmi rovatban több becses ismertetés van.

*

Voprozi filozofii i psihologii. Második évfolyam 4-ik füzet tartalma. E. Trubeckoj herceg Aristoteles és Plató eszméinek általános értékéről közöl lelkiismeretes tanulmányt. Különösen a sociologiai eszméket veszi szemügyre s kimutatja, hogy a mai küzdelmek magva föltalálható már a görög világ két legkiválóbb bölcsészének irataiban. E. Radlov Voltaireról és Rousseauról értekezik; az előbbire vonatkozólag több új adatot is fölhasznált, melyeket a pétervári császári könyvtárban talált. L. Lopatin Kant erkölcsanáról ír terjedelmesebb cikket. A. Tokarszky a hypnotismussal foglalkozik s különösen azt sürgeti, hogy a hypnotismust föl kell használni a nevelés czéljaira. Tokarszky azt hiszi, hogy ha a nevelő bizton tudja, hogy mi czélra törekszik, a hypnotismust alkalmasan felhasználhatja növendéke akaraterejének megszilárdítására is. Legérdekesebb a füzetben Karejev Miklós cikke a szabad akaratról. Azt a tételt állítja fel a hírneves orosz bölcsészeti író ebben a cikkében, hogy a determinismus és a causalitás kérdései tulajdonkép egy és ugyanazon problémát képezik. Van pedig egy főleg, ha nem kizárólagosan a cselekedetek causalitásával foglalkozó tudomány, melyet majd sohasem kérdeznek meg a fásasztó, gyakran léha vitákban, melyek a szabadság problémáját fölmerülnek. E tudomány a sociologia vagyis inkább annak egy alkatrésze a történelem, mely a cselekedetek pragmatismusát magyarázza meg. E pragmatismus pedig nem egyéb, mint a determinismus synonymája. Tainenel ellentétben azt követeli, hogy ne az egyéni psychologia, hanem a collectiv psychologia alapján magyarázzuk a történetet. A philosophia, a logika, a psychologia és a criminalogia fel voltak már használva az emberi cselekedetek causalitása problémájának megvilágításában. A fontos kérdés teljes megoldása azonban annak a még nem kész elméletnek van fönntartva, mely a történelem pragmatismusának processusát, vagyis a társadalmi fejlődést fogja megalkotni. Addig is, míg ez az elmélet elkészülne, Karejev a determinismus ellenfeleinek csak egy engedményt tesz, azt tudniillik, hogy a létrejött cselekmények teljesen és maradék nélkül nem oldhatók föl a cselekmény okokban, más szóval, hogy a létrejött cselekménynek nem

csupán a ráható küleselekményekben van az oka, de oka van abban az emberben is, a ki a cselekményt végrehajtotta. E tisztán egyéni maradék támogatta mindig a liberum arbitrium csalódását. — N. Grot a vitalitas kérdését fejtegeti.

*

American journal of psychology 1891 februári szám. Ch. Baneroft az örültek automatikus mozdulatairól ír alapos értekezést. Hodge a fáradságot vizsgálja. H. Nichols az idő lélektanát fejtegeti, s úgy szólván a kérdés egész történelmét felöleli Platotól és Aristotelestől kezdve a mai napig. Kantról szólva, azt jegyzi meg, hogy nem figyelte meg az emlékezet szerepét az idő kérdésében. Kimutatja, hogy Czermak volt az első, ki az «idő értelme» kérdésében tapasztalati útra lépett, melyen Vierordt, Wundt, Stanley Hall, Jastrow, Münsterberg követték. Kitűnően összeállítja Nichols az idő kérdésében fölmerült ellentétes véleményeket. Valamennyien egyszerű állapotnak nézték az időt, kivéve Condillacot, James Millt, Herbartot és Horwiczot. Ezzel a kérdéssel végezi a szerző cikkét: Itéletünk alapja az időről vajon physiologiai processuson nyugszik-e, vagy pedig a központi idegrendszer bizonyos rythmikus functióiban?

*

Zeitschrift für Psychologie und Physiologie I. k. 6.; II. k. 1. és 2. füzet. Rahlmann a látás érzékének kifejlődését vizsgálja a gyermekeknél s az operált vakoknál. I. Gaule kérdésbe teszi mi az az idegrendszer s mi megy végbe általa? Hack Tuke értekezésének czime: Rögészme örültség nélkül. Sommer a nyelv lélektanáról értekezik. Cornelius: A tér eszméjének elmélete. Rehmke: A lélek kérdése. Helmholtz: Fechner törvényének kiterjesztése a színak rendszerére.

*

The Monist, chicagói bölcséleti folyóirat két első számának tartalma: Peirce az elméletek architektúrájáról; Lombroso a bűn antropológiai kérdéseiről; P. Carus az igazság kriteriumáról; Jodl a XIX-ik századbeli németországi bölcsészetről; Le Conte az evolutio tényezőiről; Lombroso az anarchisták physionomiájáról; Gould a halhatatlanságról közölnek értekezéseket.